

Vlasta
Zajec

Čipke, *capricci* i zlatovezi nevidljivog muzeja zagrebačke dijeceze

Zlatne niti. Restaurirani tekstilni predmeti iz Riznice zagrebačke katedrale
Zagreb, Domitrovićeva kula, 18. rujna 2017. – 31. listopada 2017.
AUTORICE IZLOŽBE I TEKSTOVA: Višnja Bralić, Marta Budicin

Domitrovićeva kula na zagrebačkom Kaptolu, čiji naziv čuva sjećanje na biskupa Petra Domitrovića (1611. –1628.) koji je vjerojatno dovršio njezinu gradnju,¹ od 2016. godine ugošćuje izložbe djela umjetničke baštine Zagrebačke nadbiskupije. Prvom izložbom, otvorenom u svibnju 2016. pod nazivom *Ne/izliječeni sveci*, autorica Zvezdane Jembrih i Ane Božičević, javnosti je bila predstavljena šarolika skupina drvenih skulptura, ulomaka oltara i oltarne opreme, podvrgnutih konzervatorsko-restauratorskim zahvatima studenata (izvedenim uz nadzor njihovih profesora) Odsjeka za konzerviranje i restauriranje umjetnina zagrebačke Likovne akademije. Predstavljena građa dio je fundusa Dijecezanskog muzeja Zagrebačke nadbiskupije, čija iznimno vrijedna zbirka već desetljećima nije dostupna javnosti, štoviše, jedan njezin dio već je dugo pohranjen u potpuno neprimjerenim uvjetima (potkrovlje Nadbiskupske palače).² Naredne godine

uslijedila je izložba *Katedrala i Komersteiner: barokni oltari 1686. –1690.* (5. travnja – 5. svibnja 2017.) na kojoj su, u reduciranom obliku primjerenom kapacitetu izložbenog prostora kule, još jednom predstavljeni rezultati izložbe *Kipar Johannes Komersteiner i njegov krug*, autorice Nele Tarbuk, održane 2016. godine u zagrebačkom Muzeju za umjetnosti i obrt. Budući da je, u odnosu na njezinu važnost, izložba u MUO trajala nerazmjerno kratko, kaptolska je “repriza” ponudila dobrodošlu prigodu još jednoga bliskog ogleđa odabranih primjera djela i naslijeđa te paradigmatičke ličnosti ranobaroknog kiparstva i altaristike sjeverne Hrvatske.

Izložbeni niz u Domitrovićevoj kuli uspješno je nastavljen ujesen 2017., izlaganjem restauriranih tekstilnih predmeta iz Riznice zagrebačke katedrale. Pod naslovom *Zlatne niti* predstavljena su djela povijesnog tekstila: dalmatika biskupa Aleksandra Ignacija Mikulića (1688. –1694.) s prikazom sv. Ivana evanđelista, misnica biskupa Stjepana Selišćevića (1694. –1703.) te nekoliko primjera baroknih čipki liturgijskog ruha. Na drugom katu kule izložene su dvije tapiserije, dio ciklusa nastala 1710. godine, u Zagreb po svoj prilici pristigla kao dar carice Marije Terezije biskupu Franji Thauszyju (1751. –1769.). Izložbu su priredili restauratori i povjesničari umjetnosti Hrvatskoga restauratorskog zavoda, ustanove poznate po stabilno visokim

1 Usp. LELJA DOBRONIĆ, *Biskupski i kaptolski Zagreb*, Zagreb, Školska knjiga, 1991., 77.

2 O historijatu muzeja i sudbini zbirke usp.: ZVEZDANA JEMBRIH, ANA BOŽIČEVIĆ, *Dijecezanski muzej Zagrebačke nadbiskupije u svjetlu suradnje s Odsjekom za konzerviranje i restauriranje umjetnina Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu*, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, Zagreb, 35 (2011.), 241–268.

↑ Detalj dalmatike biskupa Aleksandra Ignacija Mikulića, zagrebačka vezilačka radionica (atr.), foto V. Zajec

↓ Tapiserije *Siječanj-Veljača* i *Srpanj-Kolovoz*, 1710., vezilačka radionica Charlesa Mittéa prema kartonima Francesca Gallija Bibiene, Fotodokumentacija HRZ-a

←
Restauriranje tapiserija,
FOTO V. Zajec

→
Detalj tapiserije *Srpanj-Kolovoz*,
1710., vezilačka radionica
Charlesa Mittéa prema
kartonima Francesca Gallija
Bibiene, FOTO V. Zajec

kriterijima i rezultatima svoje djelatnosti, kao i načinima njezina predstavljanja. Na popratnim panoima jezgrovito su riječima i slikom prikazane glavne osobine izloženih predmeta, narav njihova oštećenja te provedeni konzervatorsko-restauratorski postupci. Uokvirenim fotoreprodukcijama slikanih portreta njihovih nekadašnjih vlasnika izloženi su predmeti primjereno i neopterećujuće kontekstualizirani. Pregledan postav i dobro osmišljeno osvjetljenje pružili su mogućnost uvida kako u vrsnoću raskošnih cjelina tako i u finoću izrade pojedinosti izloženih predmeta. Detaljnije informacije o izloženoj građi donio je sadržajno zgusnut tekst otisnut na popratnoj brošuri, autorica

Višnje Bralić i Marte Budicin. U njoj su navedena i imena brojnih suradnika raznih stručnih profila uključenih u proces restauriranja i dokumentiranja djela, na prvom mjestu restauratorica čiji je višegodišnji strpljiv stručni rad utkan u današnji izgled obnovljenih umjetnina: Sandre Lucić Vujičić, Vlaste Bošnjak, Marije Zupčić, Tihane Čelebić, Irme Marie Dropulić, Branke Regović, Olgice Mileusnić, Blaženke Beatović i Anamarije Fistončić. Potanje o složenim i delikatnim postupcima provedenim na tapiserijama moglo se doznati na posljednjoj etaži izložbenog prostora kule gdje se prikazivao kratak dokumentarni film, a bili su izloženi i materijali ranijih popravaka

te alati upotrijebljeni u postupku njihova restauriranja.

Izložena su djela po svemu reprezentativni primjerci svoje vrste, a o slojevitosti njihova povijesnog konteksta doznajemo iz priloženih legendi i panoa. Delikatna čipka biskupske albe Martina Borkovića (potom i njegova nasljednika Aleksandra Ignacija Mikulića), čija se povijest uporabe čita iz obilježja zlatnim nitima izvezena grba, smatra se proizvodom poznate lepoglavske čipkarske radionice. Dalmatika spomenutog biskupa Mikulića, površine ukrašene simetrično raspoređenim zlatoveznim i srebroveznim viticama, dio je cjeline od četiri dalmatike s prikazima evanđelista izvedenim tehnikom slikanja iglom (*acupictura*), izrađenih vjerojatno u zagrebačkoj vezilačkoj radionici, dok se misnica biskupa Selišćevića, visokoreljefne izvedbe lisnih vitica s krupnim cvjetovima, vezuje uz aktivnost neutvrđene vezilačke radionice s područja

Habsburške Monarhije. Svjetlucavu atmosferu srebra, zlata i titranki luksuznog liturgijskog ruha na sljedećoj je etaži smijenio podjednako sugestivan ugođaj prizora prikazanih na dvjema tapiserijama koje su prekrile čitavu visinu zakrivljene zidne plohe izložbene prostorije. Takvim je smještajem podcrtan gotovo hipnotički učinak njihova vrtoglava svijeta, s pomno elaboriranim dubokim arhitektonskim perspektivama u središtu kompozicija koji se rastvaraju u okoliš plošnije konstruirana, simbolički prikazana prostora nastanjena raznovrsnim stvarnim i mitološkim bićima. Za razliku od sakralna ugođaja prethodne prostorije, to je mjesto svjetovnosti i dnevne svjetlosti, poprište kontrolirane eksplozije dekorativnih detalja i prizora izvedenih živim bojama na svijetloj pozadini. Nasuprot samotna ugođaja opustjelih arhitektonskih scenografija u središtu kompozicije, okolni prostor vrvi od života – bilo da je riječ

o žanr-prizorima u medaljonima čiji sadržaj prikazuje poljodjelske i druge srodne radove u skladu s mjesecima koje tapiserije predstavljaju ili o shematiziranije predočenu okolnom prostoru napućenom satirima i sfingama, sovama, papigama i majmunima, groteskama, girlandama i uljanicama te brojnim drugim figuralnim i dekorativnim motivima koji zajedno tvore intrigantnu i interpretativno poticajnu cjelinu slojevitih simboličkih referencija.

Tapiserije su dio ciklusa alegorijskog prikaza parova mjeseci, a izloženi su *Siječanj-Veljača* i *Srpanj-Kolovoz*. Izrađene su 1710. godine u radionici Charlesa Mittéa, dvorskog tkalca lotarinških vojvoda u Nancyju, pristigla na poziv vojvode Leopolda (1679.-1729.) koji je naumio obnoviti tradiciju tapiserijskog umijeća na svom dvoru. Autorstvo arhitektonskih *capriccia* smještenih u središtu kompozicija uvjerljivo se pripisuje slavnom bolonjskom arhitektu, scenografu i slikaru Francescu Galliju Bibieni (1659.-1739.) koji je u to doba boravio na lotarinškom dvoru i koji se, osim poslovno, s Mittéom povezao i obiteljski, sklopivši 1709. godine brak s njegovom šesnaestogodišnjom kćeri.³ Sličnosti s nekim drugim njegovim radovima upućuju na mogućnost širenja Bibienina autorstva i na fantastičnu sceneriju koja okružuje središnje arhitektonske *capriccie* tapiserijskih prikaza.⁴ Ženidbom Leopoldova sina

Françoisa III od Lorraine budućom caricom Marijom Terezijom, tapiserije su 1736. godine kao ženidbeni dar iz Nancyja preselile u Beč. Zasad nije dokumentarno utvrđeno kada su točno i kojim su povodom stigle u Zagreb. Povjesničarka umjetnosti Sanja Cvetnić iznijela je pretpostavku da bi mogla biti riječ o caričinu poklonu biskupu Franji Thauszyju, darovanu nakon 1761. godine u znak zahvale za pomoć pruženu tijekom Sedmogodišnjeg rata,⁵ a takvo su tumačenje prihvatile i autorice izložbe. Izvorno je ciklus činilo šest tapiserija, po jedna za svaki par mjeseci, no sačuvalo ih se samo pet jer je ona s prikazom para *Svibanj-Lipanj* propala u vrijeme velikog zagrebačkog potresa 1880. godine. Ta izvanredna djela iznimno su rijetko izlagana, a njihovo je stanje bilo dodatno narušeno neadekvatnim načinom pohrane.

Autori ove formatom malene, ali načinom prezentacije i kakvoćom izložene građe važne izložbe, predstavili su još jedan dragocjen dio zagrebačke barokne baštine u čije je obnavljanje uloženi velik broj sati samozatajna i predana stručnog rada svojstvena restauratorskoj djelatnosti. Prigoda za usmjeravanje pozornosti struke i šire kulturne javnosti na njezinu izvanrednu umjetničku i kulturnopovijesnu vrijednost, no istodobno i gorak podsjetnik na tragičnu sudbinu dijecezanske zbirke kojoj pripadaju, a čiji velik dio i dalje, osamdeset godina nakon njezina osnutka i gotovo pedeset nakon iseljenja iz zgrade na Kaptolu 28, čami u potpuno neprimjerenim uvjetima ili je nedostupan javnosti. Voljeli bismo kada bi se u 2018. godini, proglašenoj Europskom godinom kulturne baštine, napokon dogodili konkretni pomaci u rješavanju tog neshvatljivo dugo neriješena problema. x

3 O tapiserijama i njihovu historijatu u novije je vrijeme pisala Sanja Cvetnić, nadogradivši kritički osvrt na prehodnu literaturu nizom novih uvida i prijedloga. Usp. SANJA CVETNIĆ, Tapiserije "Mjeseci s groteskama i arhitektonskim perspektivama" u *Riznici zagrebačke katedrale*, u *Tkalčić* 5 (2011.), 305-315.

4 Usp. s. CVETNIĆ, 309.

5 Usp. s. CVETNIĆ, 307.